

ותיירות מדברית כחלופה לנופש עירוני בזבזני וכמקור למשיכת תיירים רבים מהארץ ומחול"ל. המרחבים הגדולים של הנגב וההון האנושי שלו מאפשרים לתכנן ולעצב עכשיו את העתיד של מדינת ישראל כולה. קידום של צמיחה ירוקה בנגב יוכל לעשות עמו סוף סוף צדק חברתי וסביבתי.

הצמיחה הירוקה, קיימת חשיבות גדולה לתכנן מראש ובחוכמה את שעות התעבורה של המטוסים בשמי הנגב ואת נתיביהם, כמו גם את ההרחבה של התשתיות המשלימות על הקרקע, כגון נתיבי תחבורה ומסילת רכבת, מלונות ועוד, כדי להבטיח שהמשאב לא יהפוך למפגע. לאלו ניתן להוסיף פיתוח של חקלאות אקולוגית וייחודית לנגב

ממשלתי ובבעלות פרטית. הנחות מוצא אלו גוררות אתן החלטות בעלות השלכות בעייתיות מבחינה סביבתית, כלכלית וחברתית. די להסתכל בתכניות להקמת יישובים ולפיתוח המפעלים שמרכיבות את תכניות פיתוח הנגב, כדי לראות את הבעיות בהנחות אלו. ההנחה שיש למשוך אוכלוסיות (כי הקיימות חלשות), לא רק מחזקת תפיסות סטראוטיפיות, אלא גם יוצרת מדיניות פרבור מתמשך, לצד הזנחת יישובים קיימים - מוכרים ולא-מוכרים: עיירות פיתוח וכפרים בדואיים. ההנחה השנייה - שהנגב הוא מרחב ריק, ללא בעלים ועשיר - מעודדת חציבה מואצת של משאבי טבע והפניה של אתרי פסולת ארציים ומפעלים מזהמים לנגב. זוהי מדיניות המייצרת דילמה לכאורה בין בריאות וסביבה בריאה לבין תעסוקה, שמענקי מדינה ומסעות פרסום מעצימים אותה. הנחות המוצא הללו והמדיניות המבוססת עליהן מביאות לפיתוח שפוגע במשאבים הטבעיים, החברתיים והקהילתיים של תושבי הנגב.

מדיניות זו זכתה לא מכבר לכינוי מדיניות "הדלי הדולף" - מצב שבו משאבים שקיימים בנגב ושמופנים אליו, אינם מגיעים באמת לאוכלוסיות המקומיות, שהן המוטב המוצהר של מדיניות הפיתוח. הנהנים העיקריים מזרם ההשקעות במסגרת מדיניות זו הם חברות עסקיות, ארציות וגלובליות, בעוד האוכלוסיות המקומיות נותרות עם "הטיפות הניתזות" ולעתים רבות אף משלמות מחיר בריאותי, סביבתי וחברתי גבוה.

פיתוח בנגב ולא פיתוח הנגב - ההזדמנות הגלומה בהחלפת את אחת

גילי ברוך* ואסף רז

שתיל באר שבע
gilib@shatil.nif.org.il

"פיתוח הנגב" לא עובד. הוא גם לא יעבוד. במאמר דעה זה נרצה לנתח בקצרה את ההזדמנות הגלומה בשינוי אות אחת על כל מה שהיא מייצגת. לטענתנו, פיתוח הנגב, בה"א הידיעה, מניח שהנגב הוא אובייקט לפיתוח מנקודת מבטם של אחרים. פיתוח בנגב, בבי"ת, הוא פיתוח מקומי. אנו מאמינים שפיתוח ראוי הוא פיתוח המעוגן במקום - בנגב, על המשאבים האנושיים והסביבתיים שלו. אנו טוענים כי פיתוח ראוי הוא כזה הפועל לרווחת האוכלוסייה כולה, בימינו אנו ובדורות הבאים. בהתאם לכך, פיתוח ראוי, על פי תפיסת "הכלכלה המקומית המקיימת", רואה בראש סדר העדיפות את האוכלוסיות המקומיות על צורכיהן וזכויותיהן ואת הסביבה המקומית, על עושרה וייחודיותה, תוך הכרה מודעת בכך שמשאבי טבע הם משאב מתכלה. מתוך טענה זאת, נציג תחילה ביקורת המתמקדת בכשל המונח בבסיס תפיסת הפיתוח המקובלת, הממשיכה לשמש את ממשלות ישראל מאז הקמת המדינה. מהביקורת נעבור אל בנייה של תפיסה חלופית של פיתוח בנגב כאסטרטגיה צודקת, הוגנת ומקיימת יותר.

למה פיתוח הנגב לא עובד?

כי קיים פער בין מה שנתפס בדרך כלל כפיתוח הנגב (בה"א הידיעה) לבין מה שאנחנו חושבים שהוא פיתוח מקיים וראוי בנגב. בבסיס התפיסות המקובלות כיום של פיתוח הנגב עומדות שתי הנחות. הראשונה: הנגב הוא מקום שצריך להעביר אליו אוכלוסיות - תכניות אחרונות אף הפליאו לעשות וכיוונו ל"אוכלוסיות חזקות מהמרכז". השנייה: הנגב הוא מקור בלתי נדלה לכרייה של מחצבים ולפרויקטים כלכליים גדולים, בעידוד

שועלי המדבר - מיזם ברוח הכלכלה המקומית המקיימת, הרוחם את הסביבה הטבעית והאנושית ברוחם לעשייה תיירותית-חינוכית | הצילום באדיבות מרכז אתגרים שועלי המדבר

התפתחות מקומית שתעצב את חיי כל תושבי הנגב כחיים איכותיים בעלי ייחוד, הקשורים קשר הדוק למאפייני האזור שהם חיים בו. תושבים, ראשי רשויות ומנהיגות קהילתית בנגב אומרים כולם: אחרי יותר משישה עשורים שעשינו בהם משהו שלא עבד, הגיע הזמן לעשייה אחרת, שלנו, עבור עצמנו ועבור ילדינו בדורות הבאים.

פרסום דברים אלה פוגש אותנו בשתיל בעיתוי חשוב ואף חגיגי משהו, לקראת השקתה של התכנית לקידום כלכלה מקומית מקיימת בנגב. התכנית תפעל במימון של האיחוד האירופי במסגרת תכניתו לשיתוף פעולה חוצה גבולות במזרח התיכון, בשותפות עם שורה ארוכה של ארגונים נוספים שעוסקים אתנו בפיתוח התפיסה וביישומה בשלוש השנים האחרונות, ובהם מרכז השל, מכון הנגב לאסטרטגיות של שלום ופיתוח - אג'יק, ציונות 2000, מרכז מנדל למנהיגות בנגב, מעברים ואחרים. התכנית תמנף את העשייה הקיימת ותהווה מסגרת לקידום ולפיתוח ידע כללי ומעשי ומיזמים, ובעיקר תקדם מדיניות שתעודד פיתוח ראוי - ברוח הכלכלה המקומית המקיימת.

עקרונות הצדק בתכנון, על פי החוקר הנודע דייוויד הרווי [5], כוללים את חלוקת המשאבים, התועלת והעלויות במרחב לאור היסודות הבאים: פיזיו על ניצול, כלכלי בעיקרו; ניסיון לאתגר שוליות ועוני, מחוסרי דיור ומובטלים, ללא פטרונות והתנשאות; העצמת קבוצות מוחלשות; עידוד השתתפות בפוליטיקה העירונית; פיתוח רגישות תרבותית ביחס לקבוצות מיעוט; ריסון האלימות כנגד קבוצות מיעוט; פיתוח בר-קיימא כצדק רב-דורי, שפירושו שקילת השלכות סביבתיות של פרויקטים על התושבים ועל הדורות הבאים. כלומר, רעיון הצדק בתכנון מתגלם בהשבת השוויון בין הקבוצות השונות תוך פיזיו על עוולות העבר, אם נדרש.

הקמת "מבואות ערד" נגועה בגישה לא דמוקרטית ובעיוות צדק. למעשה, בחינת היוזמה מצביעה על המשך הקו המעוול שמדיר את ערי הפיתוח ואת הבדואים.

היוזמה התכנונית צמחה בקרב גוף יהודי המיישב יהודים בלבד ביישובים כפריים. מתוך הבעת עמדותיהם (שיובאו להלן) ניתן להבין, כי גוף זה חותר לדחוק אזרחים בדואים מהמרחב המשותף. ההחלטה התקבלה ללא שיתוף של עיריות ערד וכסייפה, וגם בדיקת ההיתכנות של התכנית אמורה להיעשות בלעדיהן.

ההתיישבות באזורים המוגדרים כשטחים פתוחים, פירושה עוול מרחבי: ניכוסו של הטבע למתיישבים בלבד והריסתו או חסימתו לכלל תושבי המדינה, תוך כילוי השטחים הפתוחים

אנחנו מדמיינים נגב אחר ומדיניות פיתוח ראויה תפיסת הפיתוח של כלכלה מקומית מקיימת מניחה פיתוח שעולה וצומח מהמקום: מהתארגנות רב-מגזרית של בעלי עניין הפועלים להעצמת נכסים מקומיים. פיתוח נכון יהיה תמיד מעוגן ב"מקום" ובמקומי - בסביבה ובאוקולוסיות התושבים, כמו גם במאפיינים הייחודיים ובעושר המקומי שלהן. "מקומיות" משמעה להיות חלק ממרקם סביבתי-חברתי הנושא עמו ידע, תפיסת זהות ובעלות על המקום. זהו פיתוח הקושר בין טיפוח מקומיות לצד פתיחות וקבלה שיעודדו התחדשות, למידה וסובלנות.

לסיכום, את השיעור הטוב ביותר יכולה כמו תמיד ללמד המציאות. בשנים האחרונות תפיסת הכלכלה המקומית המקיימת הולכת ומקבלת מעמד מוביל בנגב, מתרבות הדוגמאות של ארגונים ומיזמים קהילתיים הפועלים לקידום ייצור מזון מקומי, ושל תכניות אנרגיה מתחדשת והתייעלות בתחום האנרגיה המשלבות את הקהילה המקומית, ותכניות תעסוקה מקדמות באון מהלכים מערכתיים ברוח הכלכלה המקומית המקיימת. האתגר המרכזי הוא הטמעת התפיסה בתהליכי עיצוב מדיניות הפיתוח ביחס לנגב ובכלל. לא שחזור דרומי של המרכז, אלא

התכנית להתיישבות "מבואות ערד" בראי עקרונות של פיתוח בר-קיימא וצדק רב-דורי

בניה רוזן

מכללת אחוה, הקמפוס האקדמי
roded@netvision.net.il

ביום 30 באוקטובר 2011, אישרה הממשלה תכנית להקמתו של חבל "מבואות ערד", שיכלול מועצה אזורית ובה עשרה יישובים קהילתיים בני 300-500 משפחות כל אחד, על פני שטח של 180,000 דונם. חמישה יישובים יוקמו באזור יתיר, וחמישה בקרבת ערד לאורך כביש 31 (בין צומת שוקת לערד). היישובים יוקצו לקבוצות "ייחודיות" ולמעתיקים את מגוריהם לנגב בעקבות העברת מחנות צה"ל לנגב.

הקמתו של החבל מעלה לסדר היום שאלות כבדות משקל של שוויון וצדק: האם המרחב המיושב בנגב מחולק באופן צודק ושוויוני? האם היוזמים והמתכננים נותנים דעתם על הדורות הבאים ועל צורכיהם? האם עקרונות התכנון המנחים תכניות אלה הם דמוקרטיים?

